

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

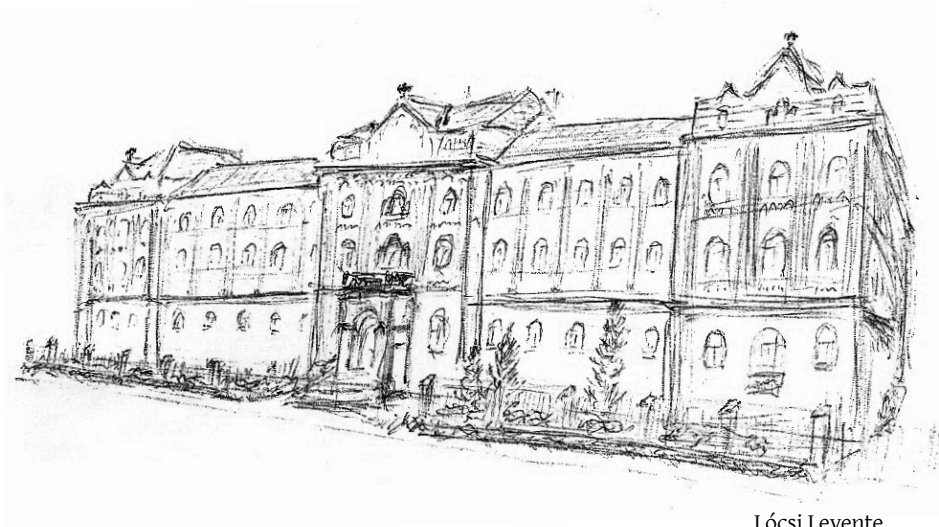
Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

Szakály Sándor

Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból

Az Eötvös Collegium – egy időben, a 20. század második felében Eötvös Kollégium – több mint száz esztendő fennállása során sok száz, nemzetközi hírnévre szert tett, a tudomány világában nemzetközi elismertséget kiérdemelt diákját bocsátotta ki az intézmény falai közül. Valamennyiük név szerinti felsorolása részben reménytelen kísérlet lenne a korlátozott terjedelmi keretek okán, másrészt ezen írásnak nem is ez a célja. Sokkal inkább az, hogy a rendelkezésre álló források segítségével felvázolja egy hajdanvolt Eötvös collegiumi növendék, Szurmay Lajos életútját, amely nem tekinthető a „szokványos” középiskolai tanári vagy tudósi pályának. Szurmay Lajos ugyanis a magyar királyi honvédség tábornoka – vezérőrnagy – lett, és mint ilyen – legalábbis ismereteim szerint – egyedülálló és egyetlen a Báró Eötvös József Collegium eddigi történetében.

1906. május 29-én kelt Szurmay Lajos, a pozsonyi ágostai hitvallású evangélikus líceum 8. osztályát jeles eredménnyel elvégzett tanulójának kérelme,¹ amelyet a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez² nyújtott be. Kérelmében többek között a következőket írta: „a tanári pályára hivatottságot érezvén magamban, de szüleim³ anyagi

¹ Szurmay Lajos levelét – amelyből és valamennyi korabeli iratból betűhíven idézek lásd: ELTE Eötvös József Collegium Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár (a továbbiakban: EJC MDL) Szurmay Lajos személyi anyagai és felvételi iratai. (A továbbiakban: EJC MDL Szurmay.)

² A kérelem benyújtásakor a vallás- és közoktatásügyi miniszter nagyapponyi Apponyi Albert gróf (Bécs, 1846. május 29. – Genf, 1933. február 7.) volt. Ő a vallás- és közoktatásügyi miniszteri tisztelet kétszer töltötte be. Első alkalommal 1906. április 8-a és 1910. január 17-e között, második alkalommal 1917. június 15-e és 1918. május 8-a között volt miniszter. Egyéb politikai tisztségeire és életrajzi adataira lásd: BÖLÖNY József – HUBAI László: *Magyarország kormányai 1849–2004*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004. 280, illetve GUDENUS János József (összeáll.): *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*. I. köt. Budapest, Natura Kiadó, 1990, 64–65.

³ Szurmay Lajos édesapja Szurmay Antal (Vasovia, 1853. január 5 – Komárom, 1945. december 10.), édesanyja Misoga Ilona (Páty, 1853. január 30 – Bécs, 1890. január 5.).

támogatására nem számíthatván, miután 7 gyermek⁴ ellátásáról és felneveléséről kell gondoskodniok, azon alázatos kérelemmel bátorkodom Nagyméltóságod elé járulni, miszerint engem tanulmányaim sikeres folytatásában az Eötvös collegiumban egy állami javadalmazású (ingyenes) hely kegyes engedélyezése által támogatni méltóztassék.”⁵ Szurmay Lajos „VIII. osztályt végzett tanuló”, aki Pozsonyban a Gyurkovics utca 15. szám alatt lakott, a kérelméhez csatolta a felvételhez szükséges iratokat, és jelezte azt is, hogy leendő pályájára „a matematikai és fizikai szaktárgyakat” választja, valamint azt, hogy a „magyar és német nyelvet teljesen” bírja, s tőtul is beszél, „habár nem tökéletesen”.⁶ Szurmay Lajos kérelmének támogatására édesapja, Szurmay Antal gőzmalmi ügynök, 1906. június 9-én ugyancsak kérelemmel fordult a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.⁷ Az apa kérelmének első soraiban elnézést kért a levélbeli jelentkezésért, de mint írta, „a multheti kihallgatáson a jelentkezők nagy száma miatt nem lehettem szerencsés, személyesen Nagyméltóságod magas színe elé jutni”.⁸ Ezek után tájékoztatta a minisztert, hogy fia minden szükséges okmányt benyújtott az „Eötvös-collegium tek.[intetes] igazgatóságához”, és mellékelte Bartal György⁹ királyi közjegyző ajánlólevelét is. Az apa kérelméből megtudhatjuk azt is, hogy fia az „előző iskola évben [...] egy matematikai munkájával a kitűzött volt első pályadíjat nyerte el, az idén pedig egy irodalom történeti munkája 100.- koronás pályadíjjal lett kitüntetve”.¹⁰

A fennmaradt iratok – így a miniszterhez beadott kérelmek is – mint minden esetben eljutottak az Eötvös Collegium igazgatójához,¹¹ aki gondos és lelkiismeretes igazgatóként levélben fordulhatott a pozsonyi ágostai hitvallású evangélikus líceum igazgatójához, Hirschmann Nándorhoz.¹² Erre Hirschmannak

⁴ Szurmay Lajos testvérei: Irén (Budapest, 1880. július 25.–Budapest, 1937. október 21.), polgári iskolai igazgató; Ilona (Bécs, 1881–Németboksán, 1908), tanítónő; Dezső (Bécs, 1886. május 11.–Vác, 1945. április 12.), kertész. Féltestvérei: Margit (1894–?), háztartásbeli; Mária (1896–?), háztartásbeli; Antal (1897. december 28.?–1971?), hivatásos katonatiszt, 1945 után építőipari segédmunkás.

⁵ EJC MDL Szurmay.

⁶ Uo.

⁷ Szurmay Antal levelét lásd uo.

⁸ Uo.

⁹ Személyére vonatkozó közelebbi adatokat nem sikerült felkutatni.

¹⁰ EJC MDL, Szurmay Antal levele.

¹¹ A Báró Eötvös József Collegium igazgatója az adott időszakban Bartoniek Géza (Százrafalu, 1854. szeptember 3.–Budapest, 1930. február 11.). Ő a Collegium megszervezésétől kezdődően annak vezetője, majd 1927-ig igazgatója volt.

¹² Hirschmann Nándor (Pozsony, 1875–?), matematika–fizika szakos középiskolai tanár. A budapesti egyetemen hallgatója 1878 és 1882 között. Diplomája megszerzését követően a pozsonyi ágostai hitvallású evangélikus líceum rendkívüli (1882–1884), majd rendes (1884–1923) tanára és 1923-ig igazgatója. (A líceum megszűntét követően 1923-tól a pozsonyi reál gimnázium német

az igazgatóhoz írott 1906. június 29-i, Pozsonyból keltezett leveléből következtethetünk.¹³ Bartoniek Gézá, az Eötvös Collegium igazgatóját „Kedves Barátom!” megszólítással illető levelében először is megköszöni, hogy az igazgató immáron sokadik alkalommal érdeklődik az intézetből kikerült növendékek iránt, majd rátér Szurmay Lajos „dolgára”. „A fiú nyolc éven át mindenkor jeles, kifogástalan magaviseletű tanítványunk volt, aki a reáliák iránt különös előszeretettel viseltetett, azokban tényleg nem közönséges tehetséget mutatott és mint correpetitor is sokszor adta tanújelét rátermettségének. Atyjának vagyoni viszonyairól a következőket írhatom: liszt-ágens, kinek vagy 5-7 tagból álló családja van, néhány év óta egy kisebb bérháznak tulajdonosa, amelyről azonban nem tudom, hogy nincs-e talán túlterhelve. A fiút – katolikus lévén – csak a segély-alapból segíeyezhettük, amely támogatásra mindenkor méltónak mutatkozott. Meggyőződés, hogy félfizető helyet is nagy hálával fogadná. Mindezt az osztályfő és volt tanárainak meghallgatása után írom.”¹⁴ Szurmay ügyének „intézése” után Hirschmann néhány családi dologról számolt még be, illetve Bartoniek korábbi berlini útjára utalt, valamint az őszi személyes találkozót reméli az „egyetemi gyűlés alkalmával”.¹⁵

Valószínűsíthető, hogy a kérvények és az ajánló/támogató sorok után készült el a „Minősítvényi ív a Báró Eötvös József-Collegium 1906.évi pályázatához”,¹⁶ amely a 31/1906. számot viselte, és amelyből kiderült, hogy Szurmay Lajos pályázó Bécsben született 1888. augusztus 21-én, és római katolikus vallású. Apja, Szurmay Antal ügynök, címe a szünidőben Pozsony, Gyurkovics utca 15. A pozsonyi ágostai hitvallású evangélikus líceumban tanult és V–VIII. osztályban általános előmenetele minden esetben jeles volt, míg a magaviselete a jelzett négy évben jó, jó, szabályszerű és ismételten jó volt. Anyanyelve, nyelvismerete magyar, német és tót.¹⁷

tannyelvű tagozatának volt az igazgatója egy rövid ideig.) Latint, magyart, számtant, mértant és természettant tanított. Kapcsolata Bartoniekkal valószínűleg az egyetemi éveikből datálható, amikor is Bartoniek a Budapesti Egyetem Fizikai Intézetében vásárosnaményi Eötvös Loránd báró (Pest, 1848. július 27. – Budapest, 1919. április 8.) tanársegéde volt 1879 és 1886 között, míg Hirschmann ugyanazon években egyetemi hallgató.

¹³ Hirschmann Nándor levelét lásd: EJC MDL Szurmay.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo. A későbbiek során Szurmay Lajos elsajátította az olasz – a korabeli minősítés szerint jól – és a cseh nyelvet – a korabeli minősítés szerint gyengén – is. Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban HL) Tiszti személyügyi anyagok 1890 előtt születettek 2449 (a továbbiakban Akvi. 2449, valamint Szurmay Lajos lánya – Szurmay Judit – számomra 1990. július 3-án Komáromban kitöltött kérdőív II. 3. pontja. (A továbbiakban Kérdőív. A kérdőív a tulajdonomban van.)

Egyéb ismeretei: a szlőjd¹⁸ és a gyorsírás, választott szaktárgyai pedig a matematika és a fizika. Az 1909/10. tanévben kelt „Minősítvényi kimutatás”-ból¹⁹ tudható meg, hogy az 1906 júliusában kelt 61687. számú miniszteri rendelettel vétetett fel Szurmay Lajos az Eötvös Collegiumba, és szaktárgyai magyar–latin–görög.

Sajnos nem ismeretes, hogy a matematika és a fizika iránt érdeklődő fiatal diák miként lett végül is a Collegium magyar–latin–görög szakos hallgatója, de a rendelkezésre álló iratokból kiderül, hogy azokban is igen jó teljesítményt nyújtott. 1908. május 15-én az alapvizsgálatot magyarból és görögből dicséretesen, latinból jó eredménnyel tette le.²⁰ Az 1910. május 15-én megtartott szóbeli szakvizsgálat eredménye latinból és görögből is dicséretes lett,²¹ míg az 1911. május 10-ével megejtett „Paedagogiai vizsgálat” során „philosophiából” jó, „paedagogiából” dicséretes eredményt ért el.²² 1911 májusában Szurmay Lajos, görög–latin szakos középiskolai tanári képesítést nyert.²³

A rendelkezésre álló szerény forrásanyagból nem derült ki, hogy 1911 májusa után hol és miként kezdte meg tanári pályáját a fiatal tanár. Minden valószínűség szerint az 1911-ben el sem kezdődhetett, mivel Szurmay Lajosnak, a kor kialakult gyakorlatának és szokásának megfelelően előbb a kötelező katonai szolgálatát kellett ekkor teljesítenie. Így lett a 23 éves fiatalember „egyévi önkéntese” a császári és királyi haderőnek, aki szolgálatát 1911. október 1-jén kezdte meg a pozsonyi császári és királyi 14. tábori ágyús ezrednél.²⁴

Miközben Szurmay Lajos görög–latin szakos középiskolai tanár a valamikori fizikai–matematikai érdeklődésének leginkább megfelelő fegyvernemnél – tüzérség – szolgálta kötelező katonaidejét, az Eötvös Collegium életében jelentős változás következett be. Elkészült a Collegium új, az adott kor kívánalmainak és követelményeinek megfelelő épülete a Ménesi út 11–13. szám alatt, amelynek felavatására az igazgató a volt növendékeket is meghívta. A Szurmay Lajosnak (is) megküldött meghívólevél szövege nem ismeretes, de az ő válasza igen.²⁵ A Pozsonyból 1911. október 23-án keltezett levélben Szurmay – mint írta

¹⁸ Szlőjd (svéd): kézügyességi foglalkoztatás, amely során a diákok az iskolában papírból, fából, agyagból és különféle fémekből önálló munkával meghatározott tárgyat készítettek. Magyarországon is kötelező tárgy volt a második világháború éveieg.

¹⁹ EJC MDL Szurmay.

²⁰ ELTE Levéltára Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság (Új rendszerű tanárvizsgálati jegyzőkönyvek) 14/c. Nr. 3696.

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Kérdőív II. 1. pont.

²⁴ HL Akvi. 2449.

²⁵ MDKL Szurmay.

– „Mély tisztelettel és hálával” fogadta az igen tisztelt igazgató úr meghívását a Collegium új épületének átadására, de legnagyobb sajnálatára annak – amint levelében olvasható – „nem tehetek eleget katonai szolgálatom miatt”. Rövid válaszlevelében, Szurmay Lajos mint a Collegium volt tagja „minden jót, szép jövőt” kívánt a Collegiumnak.²⁶

Nem ismeretes, hogy vajon a későbbiek során Szurmay kapcsolata milyen volt a Collegiummal, illetve annak igazgatójával és az sem, hogy az egyévi önkéntesi évének letöltése – 1911. október 1. – 1912. szeptember 30. – után hol helyezkedett el, és görög–latin szakos tanárként dolgozott-e?

Az első világháború kitörésekor – amelyről akkor még nem lehetett tudni, hogy első jelzővel vonul be majd a történelembe – Szurmay Lajos tartalékos hadapród azonnal bevonult csapattestéhez, a császári és királyi 14. tábori ágyús ezredhez, és 1917. augusztus 20-ig megszakitás nélkül az első vonalban szolgált mint szakaszparancsnok.²⁷ 1917. augusztus 20-án megsebesült, és 1917. augusztus 22. és 1917. szeptember 30. között kórházban ápolták, majd szanatóriumban lábadozott 1918. január 15-ig. Ekkortól – a sebesülésükből felépülő katonák esetében alkalmazott gyakorlat szerint – csapatteste pótzászlóaljánál szolgált 1918. február 2-ig, amikor is átkerült a magyar királyi 1. honvéd tábori tüzérezred pótzászlóaljához, és ott szolgált 1918. április 2-ig. Ezt követően ismét a frontra került mint a magyar királyi 170. honvéd tábori tüzérezred egyik ütegének a parancsnoka.²⁸ Összesen 42 hónapot töltött az arcvonalban és 4 hónapot a „mögöttes országrészben”. Katonai teljesítményét a világháború utáni értékelések során a legmagasabbra minősítették: kimagasló.²⁹ A háborút tartalékos hadapródi rangban³⁰ kezdő görög–latin szakos középiskolai tanár előbb tartalékos hadnagy rendfokozatot³¹ ért el, majd 1916. november 1-jével tartalékos főhadnaggyá nevezték ki.³²

²⁶ Uo.

²⁷ Szurmay Lajos (I.) világháborús katonai szolgálatára vonatkozóan lásd: HL I. világháborús kiüntetési javaslatok 36841/T.

²⁸ Uo. Szurmay Lajos katonai pályafutásának további adatait a későbbiek során minden esetben a következő munkából vettem: SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon és Adattár*. Budapest, Ister Kiadó, 2003, (második, javított, kiegészített kiadás) 334. (A továbbiakban SZAKÁLY 2003.)

²⁹ HL Legfelsőbb Elhatározások, 1942. december 3. (873k/K.I.-1942).

³⁰ Tartalékos hadapród – 1913. január 1. *Schematismus für das k. u. k. Heer und für die k. u. k. Kriegsmarine für 1914*. Wien, Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, Februar 1914, 785.

³¹ Tartalékos hadnagy – 1915. március 15. *Ranglisten des kaiserlichen und königlichen Heeres 1916*. Wien, Hof- und Staatsdruckerei, 1918, 671.

³² Tartalékos főhadnagy – 1916. november 1. *Ranglisten des kaiserlichen und königlichen Heeres 1918*. Wien, Hof- und Staatsdruckerei, 1918, 1068.

1918-ban, már mint a magyar királyi honvédség tartalékos tisztje kérte a hivatásos állományba vételét, mely 1918. május 14-ei hatállyal „érvényesült”³³ és a háborút mint tényleges magyar királyi főhadnagy fejezte be. Ekkorra már számos – tartalékos mivoltához és alacsony rendfokozatához viszonyítva magas – kitüntetés birtokosa volt. 1914-ben a másodosztályú Ezüst Vitézségi Érmét, 1915-ben a Bronz Katonai Érdemérmét, 1917-ben az Ezüst Katonai Érdemérmét a kardokkal kapta meg. 1917-ben kétszer érdemelte ki a Katonai Érdemkereszt 3. osztályát a kardokkal, és terjesztették fel nem sokkal a háború befejeződése előtt másodszor is az Ezüst Katonai Érdemérem kardokkal kitüntetésre. (Ezt a háború befejezése után kapta meg, és viselhetette annak kisebbitett alakját a Magyar Koronás Bronz Érdemérem szalagján).³⁴ Sebesülés okán kapta meg a Sebesülési Érmét és a hosszú frontszolgálatáért a Károly-csapatkeresztet, majd 1930-as alapítását követően a Háborús Emlékérmét karddal és sisakkal.³⁵

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlását követően szolgált a Károlyi Mihály nevével fémjelzett Magyar Népköztársaság, majd a Kun Béla tényleges vezetése alatt működött Magyarországi Tanácsköztársaság haderejében is.³⁶ Utóbbiért – az ott szolgált tisztársai döntő többségéhez hasonlóan – nem érte semmiféle hátrány a későbbi katonai pályafutása során.³⁷

³³ A hivatásos állományba történt átvételéről és a honvédséghez való áthelyezéséről az 1918. június 26-án keltezett kitüntetési javaslatból – HL I. világháborús kitüntetési javaslatok 36841/T – értesülhetünk, ahol főhadnagyi rangja már 1915. szeptember 1-jével van megadva. Ez minden bizonnyal a magyar királyi honvédségben való átlépése utáni rangsorolásnak tudható be.

³⁴ HL Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban HM) 8. osztály 1932. Elnöki 537. (Többneves.) A későbbiek során Szurmay Lajos a következő kitüntetéseket kapta még meg: 4. osztályú Magyar Érdemkereszt (1934), Magyar Érdemrend Tisztikeresztje (1939), Magyar Érdemrend Középkeresztje (1942), német Sasrend Érdemkeresztje a csillaggal és kardokkal (1944), Légoltalmi jelvény (1944).

³⁵ HL HM 8. osztály. 1932. Elnöki 537. (Többneves.)

³⁶ Belügyminisztérium Központi Irattár V-87848 (Mivel a Belügyminisztérium Központi Irattárában az 1980-as évek második felében kutathattam, és az ott használt iratanyag más őrzési helyre került, ezért a Szurmay Lajos-büntetőügyre vonatkozó iratokat lásd még: Budapest Főváros Levéltára XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság, büntetőperes iratok. 1947/3130.) A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében a későbbi Nemzeti Hadsereg, illetve magyar királyi honvédség tábormakai és tisztjei többsége szolgált. Szurmay Lajos esete egyáltalán nem egyedi. A Vörös Hadseregben egykoron szolgáltakra vonatkozóan általánosságban lásd: FOGARASSY László: Kik vezették az 1919-es Vörös Hadsereget? *Borsodi Szemle* 1971. 1. szám, 70–78, valamint SZAKÁLY Sándor: A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. In: Uő: *Hadsereg, politika, társadalom*. Budapest, Lánchíd Kiadó, 1991, 17–31.

³⁷ Szurmay Lajos 140. honvéd táborigazgató főhadnagyot az illetékes igazoló bizottság 1920-ban „Igazolt”-nak nyilvánította. Rendeleti Közlöny a magyar Nemzeti Hadsereg számára (Személyes ügyek). 1920. (1920. február 14.) 9. sz., 193.

Az új magyar haderő – a Nemzeti Hadsereg (1922. január 4-étől magyar királyi honvédség) – tisztikarának „egységesítése” során, főhadnagyi rendfokozatának rangnapját –1915. szeptember 1. – az 1919. december 17-én megjelent Rendeleti Közlöny tanúsága szerint 1915. május 1-jére (74. rangszám) javították.³⁸ 1919 őszől Szurmay Lajos főhadnagy a Honvédelmi Minisztérium 5/a, illetve 9. osztályán szolgált, majd a budapesti hadosztály parancsnokságára került beosztott tisztnek.³⁹ 1921 őszén már a magyar királyi vezérkar 2. osztályán – katonai hírszerzés és kémelhárítás – volt beosztott, és 1921. szeptember 1-jével, 7. rangszámmal századossá nevezték ki.⁴⁰ 1922. október 5-én kezdte meg tanulmányait a budapesti Szabályzatismertető Tanfolyamon, amely nem volt más, mint a trianoni békediktátum előírásai miatt rejtetten működő Hadiakadémia, a magyar vezérkari tisztképzés intézménye.⁴¹ 1924. október 1-jével fejezte be tanulmányait, és került vezérkari próbaszolgálatra a miskolci 7. vegyesdandár parancsnokságra, ahol 1925. május 1-jéig szolgált. 1925. május 1-jével visszakerült a katonai hírszerzés és kémelhárítás – akkori nevén a Honvédelmi Minisztérium VI-2. osztály – területére, ahol előbb önálló fogalmazóként, majd alosztályvezetőként működött. 1929. május 1-ével helyezték át a Honvédelmi Minisztérium VI-1. (hadműveleti) osztályára, és 1930. november 1-jével „vezérkari szolgálatot teljesítő” őrnaggyá nevezte ki az államfő az 1925 óta már a vezérkari szolgálatot teljesítő tisztek csoportjába tartozó Szurmay Lajost. Az 1926 és 1930 közötti évekre vonatkozó valamennyi minősítése kiváló⁴² volt az egykori Eötvös collegiumi diáknak, ellenben a vezérkari törzstiszti vizsgát 1928-ban B minősítéssel tette le.⁴³ Ez a minősítés azt jelentette, hogy a vezérkari testületben a későbbiek során „csak” alezredesi rendfokozatot érhet el és szolgálhat ebben a rendfokozatban. Az ezredesi ki-

³⁸ Rendelet Közlöny a magyar hadsereg számára (Személyes ügyek), 1919. 98. szám (1919. december 17.) 2424.

³⁹ SZAKÁLY 2003, 334.

⁴⁰ *Honvédségi Közlöny* 1925. (1925. március 1.) 5. sz., 28. Nem ismeretes, hogy Szurmay Lajos századosi kinevezése korábbi-e. A Hadiakadémia – akkori nevén: Budapesti Szabályzatismertető Tanfolyam – elvégzése után ugyanis a vezérkari tisztek állománycsoportjába átkerülők egy évi rangelőnyben részesültek. Miután Szurmay 1924-ben sikeresen fejezte be a vezérkari tanulmányait, lehetséges, hogy ez a rang már a rangelőnyvel megállapított rangja és eredeti századosi rangja (1922. szeptember 1.).

⁴¹ Szurmay Lajos 1922 és 1944 között végezte a Hadiakadémiát. Az akadémia történetére vonatkozóan lásd: OROSZI Antal: *A magyar királyi Honvéd Hadiakadémia története (1920–1945)*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2000. Szurmay évfolyamának felsorolása: uo. 299. Lánya az 1990. július 3-án kitöltött kérdőívén apját évfolyam harmadikként jelölte. Kérdőív II. 2.

⁴² HL HM 8. osztály. 1932. Elnöki 537. (Többneves.)

⁴³ HL HM 8/e. osztály. 1943. 90526 (Egyneves.)

nevezését megelőzően pedig visszakerül a csapatiszti állományba. Három esztendő telt a Honvédelmi Minisztérium VI-1. osztályán, ahonnan 1932. május 1-jével áthelyezték a Honvédség Főparancsnoka szárnysegédi irodájába, és ott szolgált 1935. május 1-jéig, 1934. május 1-jétől már „vezérkari szolgálatot teljesítő” alezredesi rendfokozatban. 1935. május 1-jével a miskolci 7. vegyesdandár vezérkari főnökének helyettesévé nevezték ki, ebben a beosztásban 1936. november 1-jéig szolgált.

Ekkor új beosztást kapott, és lett a székesfehérvári 2. vegyesdandár vezérkari főnöke. A honvédség átszervezését követően a vegyesdandárok 1938 novemberében és 1939 januárja között hadtestekké alakultak át, és Szurmay Lajos mint a székesfehérvári II. hadtest vezérkari főnöke szolgált 1940. március 1-jéig. Ekkor már vezérkari ezredes, ezt a kinevezését 1938. november 1-jével kapta meg. (Utóbbiról a Honvéd Vezérkar főnöke⁴⁴ egy évvel később kelt iratban azt írta, hogy a vezérkari testületben vezérkari alezredes korában közbenjárásra maradt benn.⁴⁵ 1940. március 1-jével a budapesti I. hadtest légvédelmi parancsnoka, majd 1941. június 1-jétől a 2. légvédelmi tüzérdandár parancsnoka lett, miközben 1940. április 1-jével a vezérkari tisztek állománycsoportjából a csapatiszti állományba helyezték át.)⁴⁶

1942. augusztus 1-jével nevezte ki az államfő az 1942. április 1-jével (március 30-i ranggal és 5. rangszámmal)⁴⁷ vezérőrnaggyá kinevezett Szurmay Lajost a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportjának főnökévé és egyben országos légoltalmi, illetve légvédelmi parancsnokká, aki korábban világháborús érdemei elismeréseként a Vitézi Rend tagjainak sorába is felvételt nyert 1937-ben.⁴⁸

Szurmay Lajost 1944. április 1-jével – 56. életének betöltése előtt – nyugállományba helyezték, de azonnal „időlegesen ténylegesítették” is, és 1944. július 1-jétől országos elhelyezési kormánybiztossá nevezték ki. Ezt a beosztását 1944. október 23-ig töltötte be, amikor országos elhelyezési kormánybiztossá vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc altábornagyot⁴⁹ – 1944. november 1-jétől vezérezredes – nevezték ki, és azt követően Szurmay Lajos az ő helyettese szolgált.

⁴⁴ A Honvéd Vezérkar főnöke az adott időben vitéz Szombathelyi Ferenc (Győr, 1887. május 17. – Pétervárad, 1946. november 4.) vezérezredes volt. Katonai pályafutásának rövid összefoglalását lásd: SZAKÁLY 2003, 331–332.

⁴⁵ HL HM 8/e. osztály. 1943. 90526 (Egyneves.)

⁴⁶ *Honvédségi Közlöny* (Személyes ügyek) 1940. (1940. április 1.) 11. sz., 62.

⁴⁷ *Honvédségi Közlöny* (Személyes ügyek) 1942. (1942. április 3.) 14. sz. 208.

⁴⁸ Szurmay Lajosnak a Vitézi Rend tagjai közé történt felvételére vonatkozóan nem rendelkezem pontos adatokkal. Ami biztos: 1938-tól már a vitézi jelzővel együtt használta a nevét.

⁴⁹ Vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc (Kismarton, 1892. május 27. – Arnstorf [Németországi Szövetségi Köztársaság], 1980. április 14.), hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozata vezérezredes.

Mint az elhelyezési kormánybiztos helyettese 1944. december 23-ig Budapesten működött, majd 1945 januárjának közepéig Nagycenken. Feladata Komárom, Győr, Pozsony, Moson, Nyitra megyék kiürítésének megszervezése volt. Ezt követően 1945. február 1-jével a Dunaszerdahelyi és a Somorjai járás „ellenőrző tábornoka” lett.

Szurmay Lajos 1945. március 29-én hagyta el Magyarországot, és a háború befejezésekor a bajorországi Schwertling községbe települt, ahol családja tartózkodott. A „menekült helyzetéből” 1946. október 18-án érkezett vissza Magyarországra, ahol 1947. május 29-én előzetes letartóztatásba került.⁵⁰ A Budapesti Népbíróság 1947. december 11-én mint háborús bűnöst 8 évi fegyházra, politikai jogai gyakorlásának 10 évre történő felfüggesztésére, nyugdíjjogosultságának elvesztésével járó állásvesztésre, valamint vagyonek Kobzásra ítélte a Nbr. 13. §. 3. pont 2. bekezdés, illetve a Nbr. 13. § 1. pont alapján.⁵¹ A Népbíróságok Országos Tanácsa 1949. június 25-én az ítéletet helybenhagyta, így az jogerőre emelkedett.⁵² Büntetését Vácott töltötte, ahonnét 1954. július 30-án szabadult.⁵³ Kiszabadulását követően Komáromban, a Zichy utca 2. szám alatt élt családjával 1959. november 21-én bekövetkezett haláláig.⁵⁴

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1994. november 21-én – „halálának 35 évfordulóján (sic!)” – tartott nyilvános ülésén a Budapesti Népbíróság Nb. XVII.3130/1947/5. számú ítéletét és a Népbíróságok Országos Tanácsa NOT. III.825/1948/20. számú végzését hatályon kívül helyezte, és az Eötvös Collegium egykori növendékét, a valamikori görög–latin szakos középiskolai tanárt, a magyar királyi honvédség volt vezérőrnagyát az ellene háborús bűntett miatt emelt vád alól felmentette.⁵⁵ A honvédelmi miniszter 1995. március 16-i javaslata alapján vezérőrnagyi rendfokozatát helyreállították, és a Magyar Köztársaság elnöke

Az Országos Elhelyezési Kormánybiztosi tisztelet 1944. október 23. és 1945. január 8. között töltötte be. Személyére, katonai pályafutására vonatkozóan lásd: SZAKÁLY 2003, 94.

⁵⁰ Budapest Főváros Levéltára XXV. 1. a. 1947/3130.

⁵¹ A Népbírósági rendelet 13. § 3. pontjának /2/ bekezdése szerint háborús bűntettet követ el: „[...] aki [a nyilas] hatalom megszerzése után kapott kinevezés útján a nyilas közigazgatásban, vagy a honvédelem keretében önként a 11. § /4/ bekezdés b/ pontjában fel nem sorolt egyéb fontos állást vállalt” – míg a Népbírósági rendelet 13. § /1/ bekezdése szerint az – „aki nyomtatványban (bármilyen módon sokszorosított iratban) gyülekezet előtt elmondott beszédben vagy rádió útján a háborúfokozottabb mértékben való folytatására izgatott”. A Budapesti Népbíróság ítéletét lásd: Budapest Főváros Levéltára XXV. 1. a. 1946/3130. Nb. XVII. 3130/1947/5.

⁵² Uo. NOT III. 825/1948/20.

⁵³ Kérdőív IV. 4.

⁵⁴ Kérdőív IV. 5.

⁵⁵ A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának 1994. november 21-én kelt ítélete. Az ítélet hiteles másolata a birtokomban van.

posztumusz altábornaggyá nevezte ki Szurmay Lajost,⁵⁶ akinek rehabilitálását özvegye⁵⁷ – aki a jogorvoslatot elindította – már nem érthette meg, de Judit lánya⁵⁸ és László fia⁵⁹ igen. A család elorozott tisztessége és egy volt Eötvös collegiumi diák becsülete helyreállt.

⁵⁶ HL Akvi. 2249.

⁵⁷ Szurmay Lajos ítélete ellen özvegye – Allender Kornélia (Lelesz, 1901. április 22.-?) – nyújtott be jogi képviselője, dr. Jármay Ildikó útján felülvizsgálati indítványt.

⁵⁸ Szurmay Judit (Budapest, 1929. március 6.) gyári munkás, majd könyvelő, 1984-től nyugdíjas.

⁵⁹ Dr. Szurmay László (Budapest, 1930. október 7.), gyári munkás, 1956-ban emigrált, a Németországi Szövetségi Köztársaságban orvos diplomát szerzett, és ott praktizált.

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996) . . .	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szójka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950).....	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban.....	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében.....	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban.....	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság.....	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznai Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium.....	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967).....	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967).....	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiaörekvései és Baráti Körének megalakítása.....	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück”. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.”

Interkulturalitätin Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Sütle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukevényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia